

Konference: Rok 1953 v Československu

Pořadatel: Ústav pro studium totalitních režimů,

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích

Datum a místo konání: 17.–18. dubna 2013, České Budějovice

Ve dnech 17.–18. dubna 2013 se v Českých Budějovicích konala mezinárodní konference Rok 1953 v Československu, kterou spoluorganizovaly Ústav pro studium totalitních režimů, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích a Státní okresní archiv v Českých Budějovicích. Program byl rozčleněn do pěti bloků, z nichž několik se dělilo na dvě části (A/B). Blok č. 1 se zabýval silovými složkami státu, blok č. 2A kolektivizací a 2B pracovními tábory a vězeňstvím, blok č. 3A církví a úmrtím Klementa Gottwalda a 3B kulturou, vědou a sportem. Blok č. 4 zahrnoval příspěvky k různorodým tématům. Druhý den konference byl věnován KSČ a peněžní reformě v bloku č. 5A, blok 5B pak regionální historii. Připomeňme si některé z široké plejády příspěvků.

První blok zahájil Kamil Nědvědický (Ministerstvo vnitra ČR), jenž se již tradičně zaměřil na právní otázky spojované s ne/legitimitou režimu, tentokrát na vztah vyjádřený v názvu jeho příspěvku: *Třídní justice a „dělnická třída.“* Jan Kalous (ÚSTR) připomněl dobu a mezinárodní souvislosti – včetně vlivu sovětských poradců – vedoucí k formálnímu zániku ministerstva národní bezpečnosti v referátu *Rok 1953 v životě ministerstva vnitra*. Jerguš Sivoš (ÚSTR) na předřečníka navázal, když přehledně prezentoval strukturální změny v bezpečnostním aparátu ČSR: *Reorganizácia bezpečnosti v roce 1953*. Sondou do jednoho z územních útvarů StB nastínil Libor Svoboda jakousi každodennost v represivním aparátu té doby: *StB v Jižních Čechách v roce 1953*, nepominul přitom změny ve správním členění státu, státní i krajské správě.

Odpolední blok 2B otevřel Ondřej Hladík (Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR), jenž popsal reorganizaci vězeňské správy po únoru 1948. Zdůraznil význam roku 1953, který přinesl podstatné změny v její vnější (převedení pod působnost ministerstva národní bezpečnosti, posléze ministerstva vnitra) i vnitřní strukturu (typy nápravných zařízení, nový řád atd.). Vzpomenul přitom i nechalé známé případy tzv. bicích komand (Václav Trepka, Šimon Šepík), které dostatečně ilustrují podmínky ve vězeňství v té době. I proto lze vnímat rok 1953 jako vrchol sovětizace vězeňství. Alena Švepešová přesunula pozornost na *Pracovní tábory a rok 1953*. Pojala je nejen jako nástroj a místa represe, ale i jako prostor, v němž se musel odvíjet každodenní život vězňů. Na několika konkrétních případech a ukázkách (táborové poukázky, tzv. peníze) ilustrovala pobyt vězňů (muklů) mimo prostor nucené práce v dolech; nepominula ani spolupráci vězňů s StB, s táborovým velitelstvím, a otevřela tak diskusi nad možnou strategií obrany ze strany vězňů nejen před tzv. bonzáky, nýbrž i před reprezentanty moci: velitelstvím tábora/rů, StB. Jaroslav Rokoský (Ústav pro studium totalitních režimů a Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem) vysvětlil politické důvody (včetně mezinárodních vlivů) amnestie, které v roce 1953 vedly k jejímu vyhlášení. Její rozsah dokumentoval počtem amnestovaných vězňů i statistickými údaji: podíl žen, mužů, „třídní“ (sociální/profesi) původ atd.

Blok 3B, věnovaný kultuře, vědě a sportu, příhodně zahájila Dagmar Blümllová (Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity) připomenutím výchovy nejmenší a nejmladší generace: *Aby z dítěte vyrůstal socialistický člověk. Nad produkcí Státního nakladatelství dětské knihy v roce 1953*. Téma uvedla harmonickou vzpomínkou na dětství, pokračovala však výčet osobností, teoretických postulátů a knih usměrňujících „kýženým“ směrem výchovu „budoucích budovatelů socialismu“. Její referát byl věnován propagandě prostřednictvím literatury, konkrétně knižní produkci pro nejmenší. Ostatně v roce 1953 vyšla například kniha *O velkém učiteli Karlu Marxovi*, již do tisku připravil kolektiv autorů, a *Dětství soudruha Stalina* od Jana Drdy. Jiří Křesťan, autor nedávno vydané knihy *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*, se zamyslel nad tím, co znamenal rok 1953 pro tuto osobnost. „*Rok smrti“ očima Zdeňka Nejedlého. Pohled zevnitř* (Paseka, Praha a Litomyšl 2013) nebyl jen náhledem do života v osamění a strachu, nýbrž diskuzi a otázky vyvolávajícím obrazem destrukce jedince, jehož život byl přes všechny veřejné pocty poznamenán nejistotou a strachem. *Rok 1953 ve výtvarném umění* se stal předmětem zájmu Marka Krejčího (Center for Slavic Art Studies). Zajímavá a pro případné diskuze podnětná byla teze o socialistickém realismu („sorele“), jehož hodnocení by se mělo oprostít od dobové politické konotace, již vyvolává; což vedlo či mohlo vést – a zde je podstata oné teze – nejen k negativnímu vnímání historismu, ale i k odmítání památkové péče. Jiří Jindra (Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR) ve svém opravdu zevrubném příspěvku *ČSAV v roce 1953* analyzoval personální složení a počátek činnosti instituce, jež právě vstupovala do svého období své existence. Znovu vystoupivší Alena Švepešová přesunula pozornost přítomných z pole umění a kultury ke sportu, přesněji k tématu *Hokej v Československu 1953*.

Patrně nejdůležitější událostí roku 1953 u nás byla důkladně připravená peněžní reforma, která ovlivnila každodenní život obyvatel v Československu více než vše ostatní, co se onoho roku odehrálo. I proto byl celý blok 5A druhého dne konference věnován KSČ a peněžní reformě. Své příspěvky v něm přednesli Jiří Pernes (Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR): *Komunistická strana Československa v roce 1953*, Milan Bárta (Ústav pro studium totalitních režimů): *Vedení KSČ a bezpečnostní problematika*, Jakub Šlouf (Státní oblastní archiv Praha): *Jaké byly meze „komunistické“ moci? Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953*, Dalibor Státník (SOKA Mělník): *Revoluční odborové hnutí (ROH) v roce 1953*, Ondřej Kolář: *Pokus o vysvětlení primárních ideologických důvodů československé měnové reformy roku 1953*, Drahomír Jančík (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy): *Měnová reforma roku 1953 jako nástroj sociální změny*, Jakub Rákosník (Univerzita Jana Amose Komenského; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy): *Měnová reforma a důchodové zabezpečení*, Pavel Novák (Zemědělské muzeum): *Měnová reforma na Kutnohorsku*, Petr Blažek (Ústav pro studium totalitních režimů): *Demonstrace ve Vimperku jako reakce na měnovou reformu v roce 1953*. Druhý blok (5B) se zabýval regionální historií, jejíž význam pro doplnění a někdy i osvětlení všeobecných tendencí doby, které se občas vzpírají pochopení toho, proč tomu tak „vlastně“ bylo, je nezastupitelný.

Společnost nevnímá 20. století na základě odborné interpretace dějin, nýbrž autonomních prožitků, které formovaly a formují její (naši) bezprostřední zkušenost s minulostí. I proto nevzniká všeobecně akceptovatelná shoda v tom, čím tato společnost před několika desetiletími prošla. Přímá zkušenost a generační prožitek pamětníků přirozeně slábnou. Nedávná minulost se postupně stane historií, etapou dějin, k jejímuž pochopení a popsání bude potřeba odborně vedená debata. A připravovaný sborník z konference Rok 1953 v Československu by mohl obsáhnout značnou část problémů a událostí, jimž musely předchozí generace čelit.

◆ Martin Tichý